

Краснопольська Н.В.

ФОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЕКОНОМІКО-ГЕОГРАФІЧНОЇ НАУКОВОЇ ШКОЛИ

Попередниками економіко-географічних досліджень в Україні були статистици. Д.П.Журавський (1810-1856), розробив систему показників для вивчення всіх областей суспільного життя Росії. За "Статистическое описание Киевской губернии" (т.1-3, 1852) він в 1857 році був нагороджений Жуківською премією РГТ. Це єдиний за всю історію РГТ випадок посмертного нагородження вченого. Я.І.Жупанський (1997) назвав Журавського першим економіко-географом України. Велику статистико-географічну експедицію в 1869-1870 роках в Україні очолив П.П.Чубинський (1839-1884). В 1869 році за етнографічні дослідження він був нагороджений малою срібною медаллю РГТ (одночасно з М.М.Пржевальським), а в 1874 році одержав малу золоту медаль. Українські вчені О.О.Русов (1849-1915), В.Варзар (1851-1940) і ін. заснували т.з. Чернігівську земську статистику. Для цієї школи був характерний географо-експедиційний

метод. Представники цієї школи дали фундаментальні географо-статистичні описи Чернігівщини, Полтавщини і Бессарабії, а О.О.Русов (1880), П.Терешкевич (1888) (1881), К.П.Єрмолинський (1856-1894) (1886) нагороджувались Великою Золотою медаллю Відділення статистики РГТ. До цієї школи належали видатні українські письменники М.М.Коцюбинський (Чернігів) та Панас Мирний (Полтава). Першими економіко-географами України були випускники економічних відділень К.Г.Воблий (Київ) та Г.Г.Швіттау (Одеса). Зокрема, останній в 1911 році опублікував в журналі міністерства освіти статтю "Предмет і задачі економічної географії". Перші українські економіко-географи були учнями і послідовниками В.Е.Дена (К.Г.Воблий, П.С.Тимошенко, В.В.Садовський, Г.Г.Швіттау, Г.О.Кривченко). Четверо останніх вчилися у В.Е.Дена в політехнічному інституті або університеті. Всі вони дотримувались

методології традиційного (галузево-статистичного) напрямку. Ця школа в роки Радянської влади (1929) була "ідейно" розгромлена, а багато її представників було репресовано. Ті, що залишились, змушені були перейти на позиції так званої "районної школи".

Як довів з часом Ю.Д.Дмитревський - це була надумана боротьба. Йшлося просто про витиснення із науки найбільш підготовлених вчених, які ж, до того дотримувались законів ринкової економіки. Отже, перший напрямок в українській економічній географії - галузево-статистичний (традиційний). З вчених цього напрямку в Україні залишились в 20-і роки К.Г.Воблий, який очолював сектор економіки в ВУАН, та О.О.Сухов.

В 1927 році на запрошення уряду УРСР із Праги приїхав проф. С.Л.Рудницький, який організував в Харкові Інститут географії і картографії. В цьому інституті були зібрані кращі географи України. Сюди відносились прибувші разом з Рудницьким В.Баб'як, В.Геринович, В.Буцура, М.Іванчук, а також М.І.Дмитрієв, К.Ф.Дубняк, І.І.Попов і ін. С.Л.Рудницький був основоположником географічного українознавства. Його учень О.Т.Діброва (закінчив аспірантуру ІГК в 1932 році, можливо і у С.Л.Рудницького) підготував цілий ряд відомих географів-українознавців -М.Д.Пістуна, Ю.І.Питюрєнка, М.П.Крачила і ряд інших. Після арешту С.Л.Рудницького і розгону ІГК багато його співробітників також були репресовані. Деякі загинули (М.М.Іванчук), деякі в дальнішому з'явилися із значними пониженнями в посаді (В.А.Геринович). Сліди проф. К.Дубняка відмічені у Волгограді (1934), подальша його доля не в'яснена. В цей же час були репресовані і послідовники В.Е.Дєна (О.О.Сухов). В 1939 році К.Г.Воблий організував в Інституті економіки АН УРСР сектор географії, в якому зібрались молоді вчені, які почали працювати над "Нарисами економічної географії

України". "Нариси" вийшли з друку після війни, вже після смерті КТ.Воблого (1949, 1952). В числі їх авторів значаться В.Гак, І.Кугукало, І.Ф.Мукомель, К.П.Пяртлі і ін. П'ятидесяті роки пройшли без явного лідера в українській економічній географії. Серед вчених України не було жодного доктора географічних наук. Г.А.Кривченко цього звання не мав, та й не займався активно наукою. Доктор економічних наук, член-кореспондент АН УРСР Я.Г.Фейгін працював у Москві і фактично займався регіональною економікою, разом з А.Ю.Пробстом придумуючи закономірності розміщення соціалістичного виробництва, К.П.Пяртлі і Ф.Н.Трипілець докторами наук так і не стали, та й значних наукових праць не створили.

В 1959 році загін докторів наук України поповнився двома вченими - доктором географічних наук став О.Т.Діброва, докторську дисертацію з економічних наук захистив М.М.Паламарчук.

О.Т.Діброва став лідером української економічної і соціальної географії 60-х років. Він підготував групу висококваліфікованих фахівців, які стали провідними українськими вченими в 80-90 роки (М.Д.Пістун, Ю.І.Питюрєнка і ін.). М.М.Паламарчук очолив Сектор географії АН УРСР.

В 1970 році Сектор географії АН УРСР був підвищений в статусі і став Відділенням географії, де М.М.Паламарчук очолив відділ теоретичних проблем економічної географії. Очолив Відділення д.г.н. А.П.Золовський. В 70-80 роки М.М.Паламарчук підготував багато кандидатів географічних та економічних наук, а в 80-роки серед них з'явилися перші доктори (І.О.Горленко, Р.А.Язиніна). Всього М.М.Паламарчуком підготовлено біля 20 докторів наук. Інститут географії був створений лише в незалежній Україні (1991).

В 70-і роки активізувалась робота економіко-географів Львівського університету, яких в 1945-1984 році

очолював доцент, а з 1974 професор П.Т.Ващенко. Тут з'явилися перші доктори наук - П.Т.Ващенко (1973), Ф.Д.Заставний (1973), О.І.Шаблій (1979).

Становлення кафедри економічної географії Чернівецького університету пов'язане з іменем її багаторічного завідуючого к.г.н. В.В.Оникієнка. В п'ятидесяти роки тут працювало всього декілька кандидатів наук (Є.В.Миронова, В.А.Руфін, Е.О.Медведкова, Т.К.Дагаєва), починали роботу молоді науковці С.І.Копчак, М.Г.Ігнатенко, Я.І.Жупанський. В 1961 році в Чернівці прибув проф. Б.М.Вишневецький. При кафедрі була створена аспірантура. Нині серед випусників кафедри 9 докторів наук. Захистили докторські дисертації викладачі кафедри В.В.Оникієнко (Київ), Є.В.Миронова (Саратов), М.П.Крачило (Чернівці). В Одесі розпочала свою наукову роботу Н.І.Блажко, яка створила новий науковий напрямок у вивченні розвитку міських систем із широким приміненням географо-математичних методів. Розквіт школи Н.І.Блажко припадає на казанський період її життя (1966-1982), де її послідовники і учні А.М.Трофімов і Р.Г.Хузєєв створили загальногеографічну наукову школу в області теорії географії.

Нині в Одесі працюють два відомих географи: О.Г.Топчієв (вихованець К.І.Геренчука) і В.О.Дергачов (вихованець Ю.Г.Саушкіна). Вони опублікували ряд значних праць. В.П.Максаковський (1998) відмічає праці О.Г.Топчієва в області територіальної структури господарства (с.128) і вивчення географічних систем (с.193). В.О.Дергачов опублікував ряд цікавих і емких публікацій по проблемах ринкової економіки, географії Світового океану і геополітики. Проте одеська школа ще знаходиться в стадії формування. Не сформувалась в повній мірі харківська (два доктори географічних наук), волинська (два доктори географічних наук), кримська (два доктори наук) школи.

В педагогічних вузах України на даний час працює лише два доктори наук -

О.В.Заставецька(Тернопіль), І.М.Дудник (Полтава).

З минулої генерації підготували докторів наук Д.І.Богорад, П.Т.Ващенко, Б.М.Вишневецький, О.Т.Діброва, А.П.Золовський, М.М.Паламарчук, П.М.Першин, С.Л.Рудницький, О.О.Сухов, Я.Г.Фейгін, кандидати наук Я.І.Бондаренко, І.А.Кугукало, В.Д.Поданчук, А.С.Харченко, із нинішньої - Ф.Д.Заставний, М.Г.Ігнатенко, С.І.Іщук, М.Д.Пістун, О.І.Шаблій, доктор економічних наук В.В.Оникієнко.

До наукової діяльності економіко-географів України також готували А.Пенк і А.Брюкнер (Відень), П.М.Алампієв, М.М.Баранський, І.І.Белоусов, В.В.Кістанов, С.О.Ковальов, В.І.Лавров, Ю.Г.Саушкін (Москва), В.Е.Ден, С.Б.Лавров, Г.А.Мебус (Санкт-Петербург), Є.В.Миронова (Саратов), Г.Г.Швіттау (Ярославль), А.Реман (Львів).

Отже, в формуванні сучасної української національної школи ми бачимо не лише ідеї українознавства, але й парадигми інших шкіл. Українська економічна і соціальна географія знаходиться в стані формування. Вона чекає свого лідера. При цьому необхідно згадати ті завдання, які ставив перед нею С.Рудницький. (цитуються по І.О.Шаблію, 1993, с.117-118).

1) вибороти для географії самостійність та рівноправність з іншими науковими дисциплінами (зазначимо, що за всю історію існування ПАНУ - АН УРСР - ВУАН не було обрано жодного академіка із економіко-географів, а на сьогоднішній день в НАНУ нема вакансії академіка по географії взагалі. - коментар наш, Н.К.)

2) здобути для географії належне їй місце в середній школі.

3) домогтися заснування кафедр географії не лише в педагогічних вузах, але й у природознавчих, економічних, політехнічних, військових та інших закладах (не у всіх університетах є нині кафедри економічної і соціальної географії та кафедри географії України, все більш

ділянки діяльності географів захоплюють вчені суміжних спеціальностей, зокрема в екології, природокористуванні, економіці, демографії).

4) створити науково-дослідницькі заклади, аналогічні до західноєвропейських (в жодному університеті немає Інституту географії, а в НАНУ немає Наукової ради з

фундаментальних проблем географії).

5) якнайшвидше видати фундаментальні тематичні карти для мирних і військових справ (тут необхідно відмітити плідну діяльність Інституту географії НАНУ та його директора члена-кореспондента НАНУ Л.Г.Руденка).

Демографический энциклопедический словарь. М., 1985; Дмитревский Ю.Д. Очерки социально-экономической географии. Спб., 1990; Енциклопедія Українознавства. т.1-10, Перевидання в Україні. Львів. 1993-2000; Жупанський Я.І. Історія географії в Україні. Львів. 1997; Краснопольский А.В. Отечественные географы. т.1-3, Спб., 1993-1995; Максаковский В.П. Географическая культура. М., 1998; Нариси економічної географії Української Радянської Соціалістичної Республіки. т.1 Київ. 1949; Шаблій О.І. Академік Степан Рудницький: фундатор української географії. Львів. 1993;

